

Zomergem – Kerkstraat
archeologisch vooronderzoek – april 2017
A. DE LOGI & F. DE KREYGER

DL&H-Rapport 37

Colofon

Project
Zomergem – Kerkstraat
Archeologisch vooronderzoek

Opdrachtgever:
G-Label bvba
Bellevue 5/301
9050 Gent

Uitvoerder:
De Logi & Hoorne bvba
Canadezenlaan 1A
9991 Adegem
BTW BE 0845.028.465
RPR Gent
www.dl-h.be

DL&H-Rapport 37
ISSN 2294-0790
© 2017 – De Logi & Hoorne bvba

Niets uit deze publicatie mag vermenigvuldigd worden, opgeslagen in geautomatiseerde gegevensbestanden en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook (digitaal, mechanisch, door fotokopie) zonder toestemming van De Logi & Hoorne bvba

Inhoud

Voorwoord	5
Administratieve fiche	5
1. Inleiding	7
2. Aanleiding en doel van het onderzoek	7
3. Geografische en bodemkundige situering	9
4. Archeologische en historische voorkennis	12
5. Tijds kader	19
6. Methodologie	19
7. Resultaten	21
7.1. Bodemkunde en natuurlijke sporen	21
7.2. Antropogene sporen	23
8. Conclusies en aanbevelingen	24
Bibliografie	25

Voorwoord

In opdracht van G-Label bvba voerde De Logi & Hoorne in april 2017 een archeologisch vooronderzoek door middel van proefsleuven uit op een terrein aan de Kerkstraat in Zomergem. Dit rapport behandelt alle aspecten van het veldwerk en de verwerking van deze prospectie. Hieruit volgt tenslotte een aanbeveling wat betreft het verder verloop van het archeologisch traject in het kader van de geplande ontwikkeling.

De uitvoering van dit project kende een vlot verloop dankzij de samenwerking met verschillende partners. We bedanken de opdrachtgever G-label, in het bijzonder mevr. Els Fiers, mevr. Sylvie Braet van Studiebureau Steven Buyens, Stani Vandecatsye van het agentschap Onroerend Erfgoed, en Luc Willems van de firma Wilvago voor de graafwerken.

Administratieve fiche

Site:	Zomergem — Kerkstraat (ZOM-KER-2017)
Ligging:	Kerkstraat, Ter Straten, Zomergem (Oost-Vlaanderen)
Bounding box (Lambert 72):	punt 1: Xmin: 93113,9; Ymax: 201337,6 punt 2: Xmax: 93232,5; Ymin: 201232,5
Kadaster:	Zomergem, afdeling 1, sectie D, percelen 933 en 915y ²
Onderzoek:	vooronderzoek met ingreep in de bodem / proefsleuven
Opdrachtgever:	G-Label bvba
Eigenaar terrein:	G-Label bvba
Uitvoerder:	De Logi & Hoorne bvba
Vergunning:	2017/071
Vergunninghouder:	Adelheid De Logi
Vergunning metaaldetectie:	2017/071(2)
Vergunninghouder metaaldetectie:	Adelheid De Logi
Bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Zomergem, Kerkstraat
Bewaarplaats archief:	De Logi Hoorne bvba Canadezenlaan 1A 9991 Adegem
Grootte projectgebied:	6055m ²
Grootte onderzoeksgebied:	2517,6m ²
Termijn:	Terreinwerk: 7 april 2017 Verwerking: 7 tot 11 april 2017
Archeologen:	Adelheid De Logi Frederik De Kreyger
Verwachting:	Ongekend
Resultaten:	Twee kuilen en drie greppels uit de nieuwste tijd
Aanbeveling:	Geen verder onderzoek

1. Inleiding

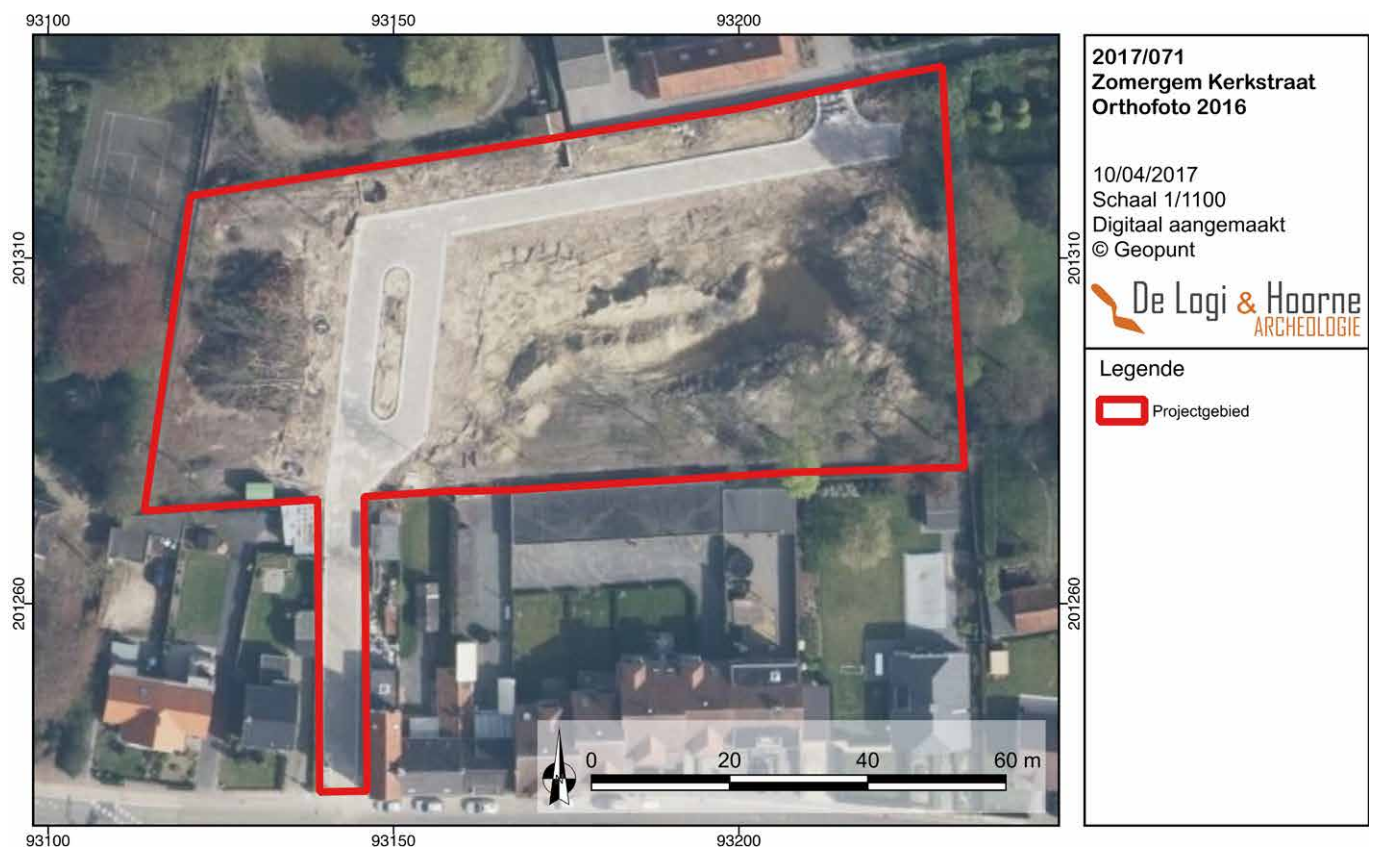
Begin april 2017 voerde een team van De Logi & Hoorne een archeologisch vooronderzoek door middel van proefsleuven uit in Zomergem. Het terrein van in totaal 6055m² sluit via een nieuwe ontsluitingsweg genaamd Ter Straten in het zuiden aan op de Kerkstraat, en zal in de nabije toekomst verder ontwikkeld worden tot een verkaveling. Het vooronderzoek moet nagaan of op het projectgebied archeologische sporen aanwezig zijn die voorafgaand aan de bouwwerken nader onderzocht moeten worden met een vervolgonderzoek. In de aangelegde proefsleuven en kijkvenster werden drie greppels en twee kuilen uit de nieuwste tijd aangesneden. Wegens het uitblijven van indicaties voor de aanwezigheid van een of meer archeologische sites op het terrein én bijgevolg de zeer lage verwachting naar potentiële kenniswinst bij eventueel vervolgonderzoek, wordt in het kader van de huidige ontwikkeling geen bijkomend archeologisch onderzoek aanbevolen.

2. Aanleiding en doel van het onderzoek

Het archeologisch vooronderzoek aan de Kerkstraat in Zomergem werd uitgevoerd in opdracht van G-Label bvba. Deze bouwheer plant op het terrein een verkaveling met zes loten aan te leggen. De woningen worden via een nieuwe weg, die ondertussen al is aangelegd en de naam Ter Straten kreeg, verbonden met de Kerkstraat. Langs de noordzijde van de ontsluitingsweg liggen reeds een gracht en negen parkeerplaatsen.

De werken die met deze ontwikkeling gepaard gaan impliceren ingrepen in de bodem waarbij eventueel in de bodem aanwezige archeologische sporen en vondsten beschadigd of vernield kunnen raken. Omdat deze schade onomkeerbaar is, moeten dergelijke restanten voorafgaand aan de werken gedocumenteerd kunnen worden. Het archeologische vooronderzoek met proefsleuven heeft als doel na te gaan of er in de bodem wel degelijk archeologische resten aanwezig zijn die van de geplande werken schade kunnen ondervinden, en wat hun aard, datering, verspreiding, bewaringsgraad, en wetenschappelijk belang is. Uit deze gegevens moet dan blijken of op het terrein een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is.

Figuur 1: Het projectgebied aangeduid op een recente luchtfoto (© Geopunt)

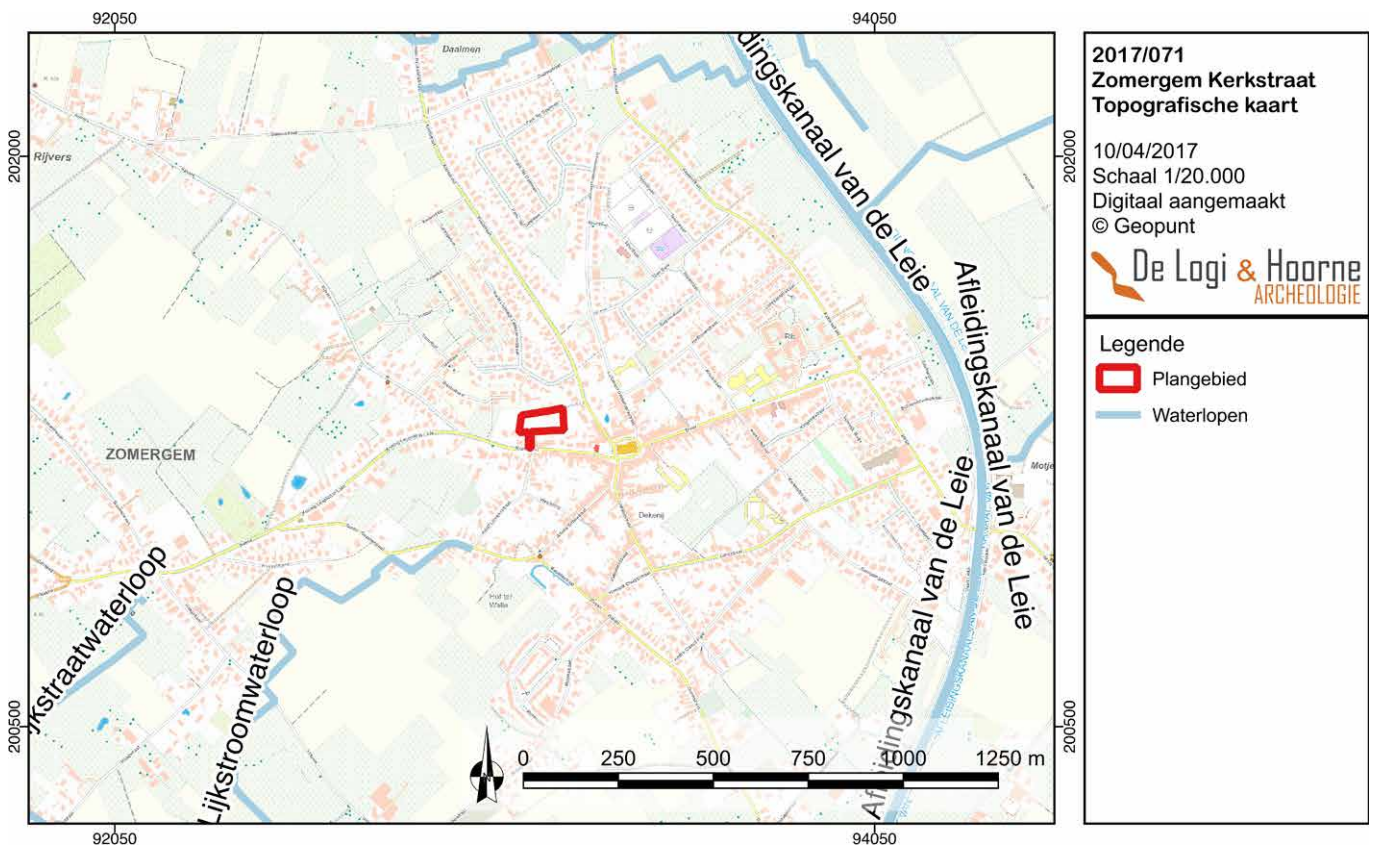

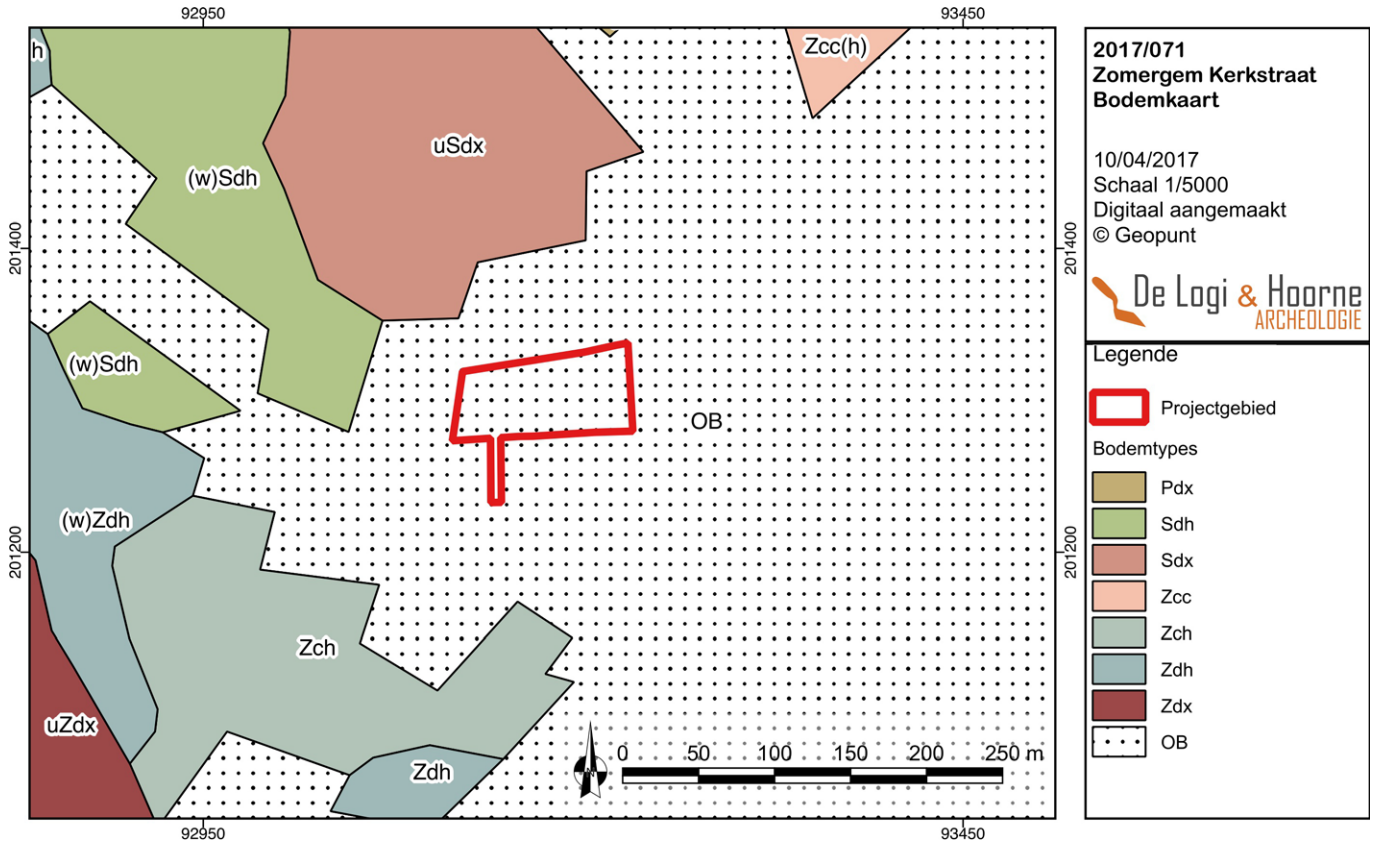
3. Geografische en bodemkundige situering

Het projectgebied bevindt zich in de dorpskern van Zomergem, een gemeente tussen Gent en Maldegem, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het terrein ligt langs de noordkant van de Kerkstraat op ongeveer 130m ten westen van de kerk. In het zuiden wordt het plangebied begrensd door de Kerkstraat en de daarlangs liggende bewoning. Ten oosten ligt een grote tuin horend bij gebouwen die aan de Kleitstraat liggen. De noordelijke en westelijke grenzen zijn eveneens gevormd door achtertuinen van omliggende woningen. Het plangebied zelf heeft een oppervlakte van 6055m² en beslaat kadasterpercelen 933 en 915y² van afdeling 1, sectie D van de gemeente Zomergem. Het projectgebied was voor het proefsleuvenonderzoek deels braakliggend, deels ingenomen door de nieuwe ontsluitingsweg met aanpalende gracht en parkeerplaatsen. Langs de zuidelijke, oostelijke en westelijke grens van het plangebied staan verschillende bomen die in de nieuwe ontwikkeling behouden blijven. De gemeente Zomergem ligt op een oostelijke top van de cuesta Oedelem-Zomergem. Het plangebied bevindt zich op het hoogste punt van deze top op ongeveer 25m TAW.

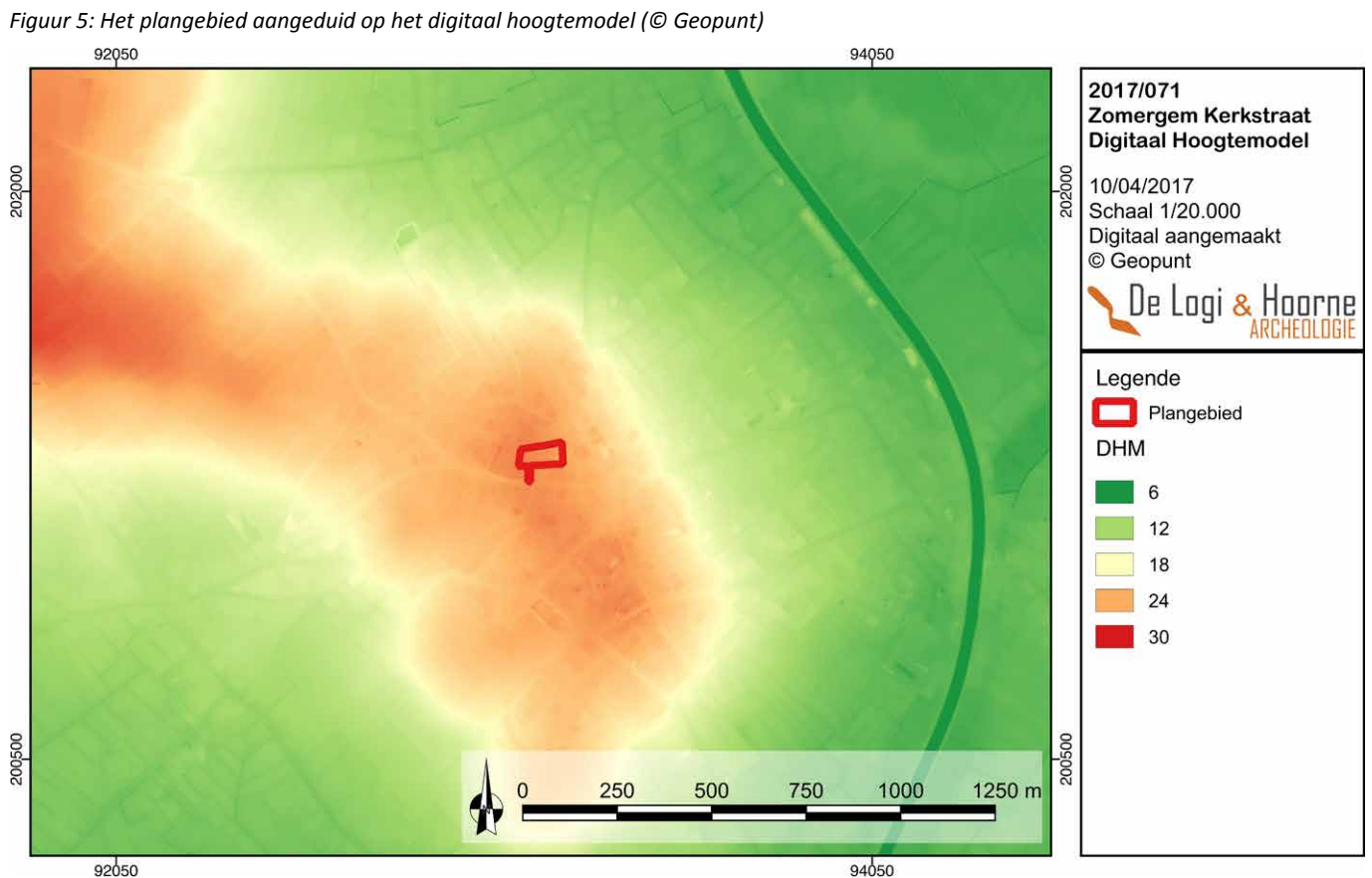
Het projectgebied bevindt zich in het heuvelig gebied rond Zomergem, dat gedomineerd wordt door de cuesta Oedelem-Zomergem. De toppen bereiken hier hoogtes van 25 tot 28m TAW. Deze zijn echter sterk vervlakt (DE MOOR & VAN DE VELDE 1994: 4). Dit heuvelland ontstond als een tertiaire getuigenheuvel die vanaf het droogvallen van Noord-België aan het eind van het tertiair — rond 2,58 miljoen jaar geleden — weerstand bood aan de verschillende fasen van erosie en sedimentatie waarbij insnijding voornamelijk plaatsgreep aan het begin van de koude en gematigde periodes en afzettingen in de koude periodes. Hierdoor werd restgrind steeds lager afgezet en wanneer de rivier zich lateraal verplaatste bleven deze grindlagen als terrassen achter. Deze vroeg- en midden-pleistocene fluviatiele afzettingen behoren tot de Schelde Groep (BORREMANS 2015: 211-213). Rondom het heuvellandschap van Oedelem-Zomergem-Adegem konden de erosieve fasen wel inwerken op de tertiaire sedimenten waardoor ten westen, ten noorden en ten oosten van het projectgebied de Vlaamse Vallei ontstond. In het zuiden vormde zich de depressie van Beernem die het heuvellandschap van Oedelem-Zomergem-Adegem afsplitst van de rest van het West-Vlaams Heuvelland. Terwijl de Vlaamse Vallei zich ontwikkelde bleef de erosie ook inwerken op de tertiaire getuigenheuvels, in het

Figuur 3: Het plangebied aangeduid op de topografische kaart met weergave van de waterlopen (© Geopunt)

Figuur 4: Het plangebied aangeduid op de bodemkaart van België (© Geopunt)

Figuur 5: Het plangebied aangeduid op het digitaal hoogtemodel (© Geopunt)

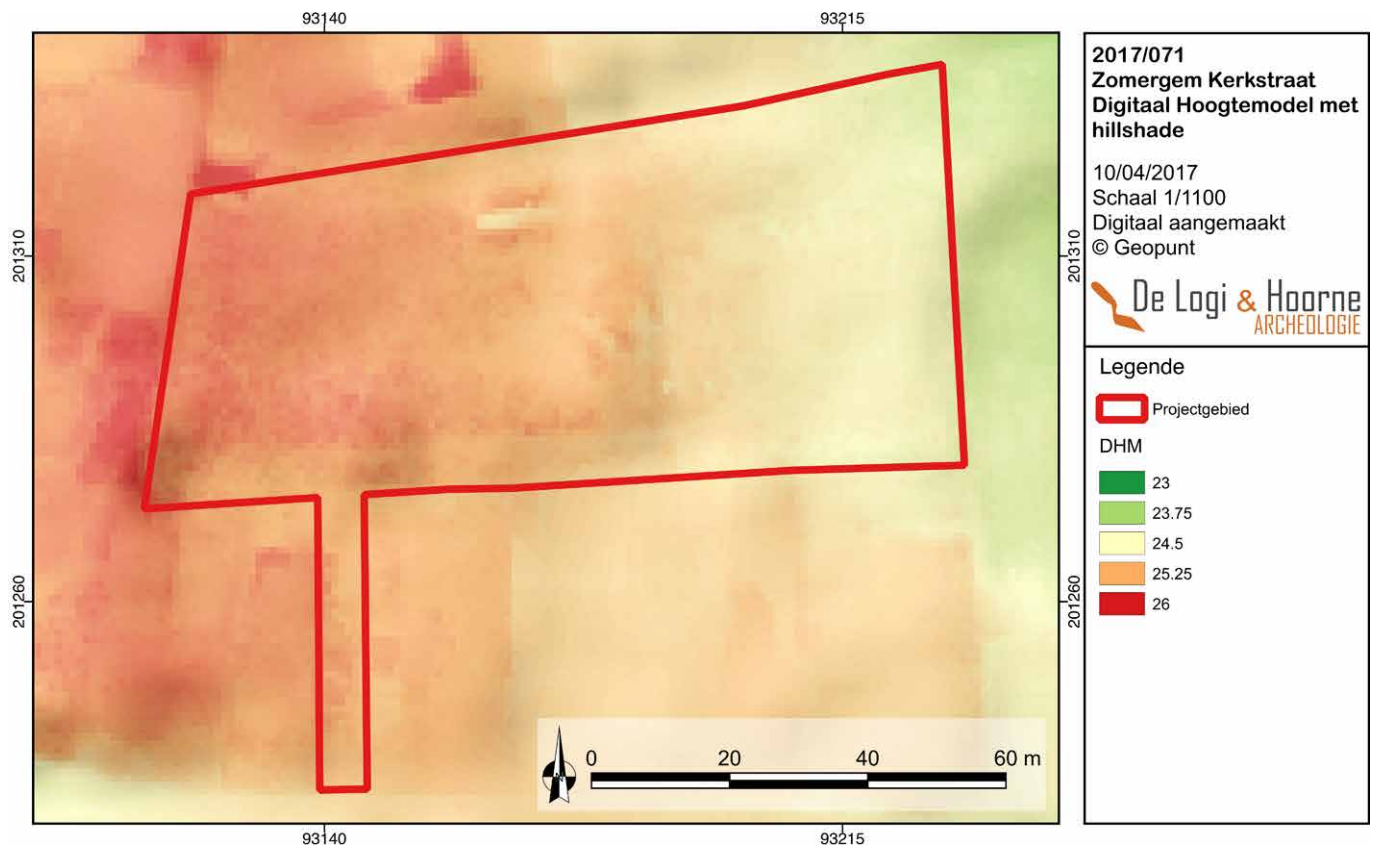
laat-pleistoceen zijn de valleien er tot in hun huidige vorm uitgeschuurd (BOGEMANS 2005: 25). Ter hoogte van het projectgebied bestaat de tertiaire top uit het Lid van Ursel, dit bestaat uit een pakket van niet-glauconiethoudend, niet-zandige, kalkloze homogene grijsblauwe klei tot zware klei. Het werd ongeveer 41,3 miljoen jaar geleden afgezet in de Formatie van Maldegem waarbij in een cyclische mariene sedimentatiereeks afwisselend zandige en kleiige sedimenten sedimenteerden (JACOBS 2015: 143-145). Dit tertiaire pakket bevindt zich, op basis van de tertiaire isohypsenkaart op 0 tot 4m onder het huidige maaiveld (20m tot 25m TAW). Volgens de quartaire diktekaart zou het quartaire dek hier slechts 0,73m dik zijn.

Op de quartairgeologische kaart staat het oostelijkste deel van het projectgebied gekarteerd als type 1. Hier dagzoomt het tertiaire sediment onder eolische en of colluviale afzettingen die echter niet noodzakelijk (nog) aanwezig zijn. Het westelijke deel van het projectgebied staat gekarteerd als type 9. Dit type wijst op de aanwezigheid van fluviatiele vroeg- en middenpleistocene afzettingen. Het zijn restanten van de oudste quartaire erosiefasen die hier mogelijk als inversieterras in het landschap bewaard beleven.

Op de bodemkaart staat het projectgebied gekarteerd als bebouwde zone gekarteerd (OB). Dit impliceert dat de bodem antropogeen verstoord is. De gronden ten noorden van het plangebied zijn gekarteerd als matig natte lemig zandbodem met onbepaald profiel (uSdx). Klei komt in dit bodemtype op geringe diepte voor (minder dan 0,75m). De terreinen ten westen van het plangebied zijn op de bodemkaart ingekleurd als matig natte lemig zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont ((w)Sdh). In deze bodems komt klei-zand op matige diepte (tussen 0,75 en 1,25m) voor. Ten zuidwesten van het projectgebied bestaat de bodem uit matig droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont (Zch).

Het maaiveld werd recent beïnvloed door de sloop-, rooi- en wegeniswerken die op het plangebied uitgevoerd werden in 2016. Op basis van de ligging van het terrein op het digitaal hoogtemodel kan afgeleid worden dat het plangebied van het westen — met een TAW-waarde van circa 25,6m — naar het oosten — met een TAW-waarde van gemiddeld 24,4m — afhelt.

Figuur 6: Het plangebied aangeduid op een detail van het digitaal hoogtemodel (© Geopunt)

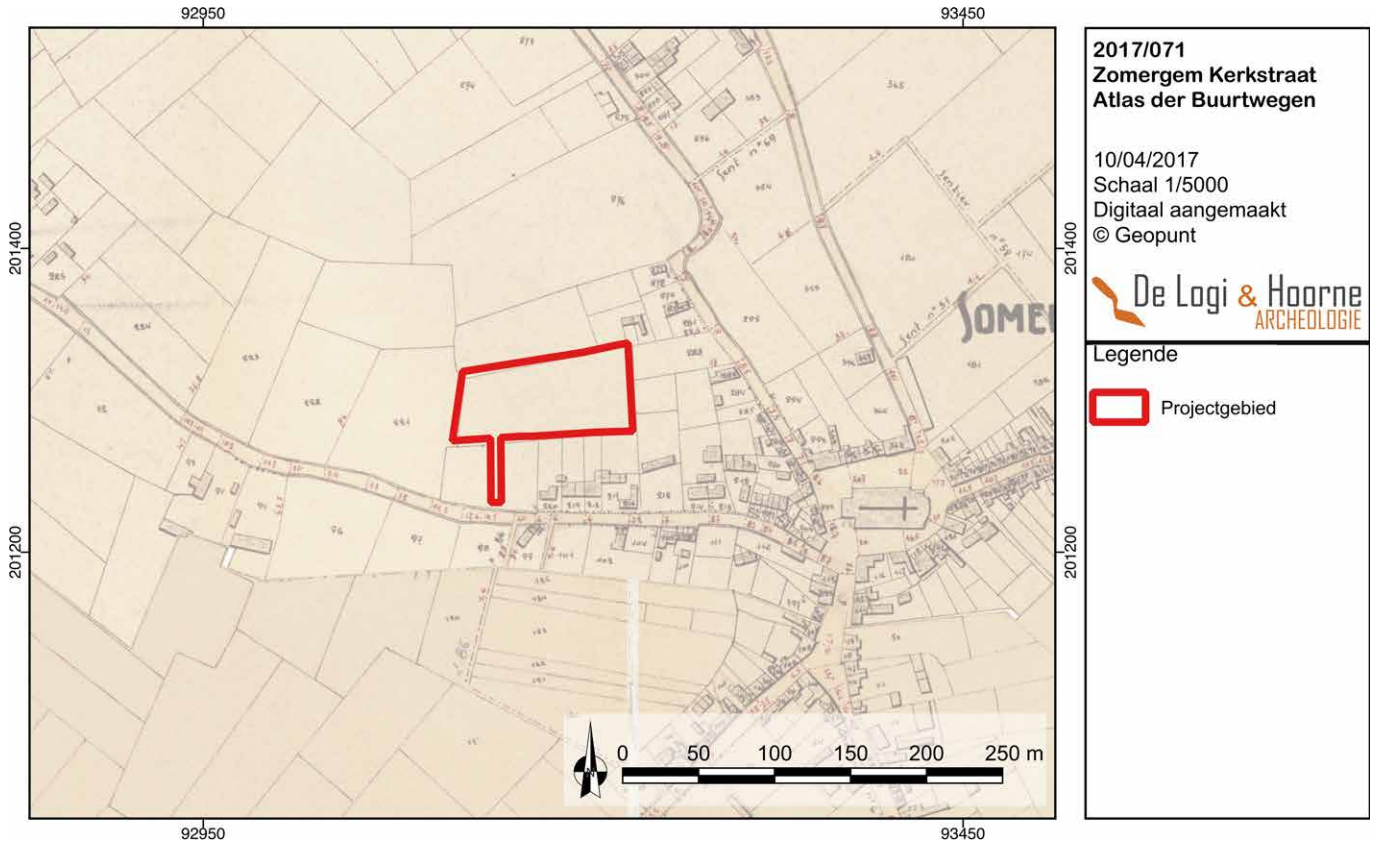
4. Archeologische en historische voorkennis

De naam Zomergem wordt voor het eerst in een 10de-eeuwse kopie van een tekst uit de 9de eeuw vermeld als *Sumaringahem*. In de 10de eeuw komt *Sumeringehem* voor, en in de 12de eeuw is sprake van *Somerengem* en *Somergem*. Dit is een Merovingisch patroniem dat zou verwijzen naar de woonplaats van de lieden van Sumar (GYSSELINCK 1956: 13; DEBRABANDERE *et al.* 2010: 292). Het dorp zou dan vanuit deze nederzetting ontstaan zijn. Een bijkomende verklaring voor het ontstaan van Zomergem op deze plek is de hier gelegen samenkomst van twee oude wegen naar Gent. Vanuit het westen via de Nekke en de Kerkstraat — en later via de Nekke en Alfons Sifferstraat — en vanuit het oosten via het Motje en de Dreef. Het patronaat van de parochie Zomergem werd in 1171 door de bisschop geschonken aan het kapittel van Doornik. Hierdoor werd Zomergem afgescheiden van de parochies Lovendegem, Waarschoot, Ronsele en Oostwinkel. Het ambacht Zomergem omvatte in oorsprong delen van Ronsele, Oostwinkel en Waarschoot. Het hing af van de kasselrij van de Oudburg in Gent en bestond al sinds de middeleeuwen. In 1563 viel dit ambacht uiteen in de twee delen, waarbij Waarschoot, Ronsele en Lovendegem een afzonderlijk ambacht vormden naast Zomergem. De heren van Zomergem bezaten de gelijknamige heerlijkheid en gaan terug tot de 11de eeuw. Vanaf de 13de eeuw valt de heerlijkheid echter in handen van verschillende families. Zomergem blijkt een agrarische gemeente geweest te zijn, waar weinig tot geen industrialisatie plaats had. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de bebouwing in Zomergem zwaar beschadigd (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017a).

De dorpskom van Zomergem is beschermd als stads- of dorpsgezicht sinds 1995. Ze ligt op een 22m hoge heuvel rond het ovaal plein of de Markt. Vanuit dit plein vertrekken vijf straten straalsgewijs. De bebouwing binnen de dorpskom bestaat hoofdzakelijk uit burgerhuizen uit de 19de en de vroege 20ste eeuw (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017b). Midden op het ovaal plein ligt de Sint-Martinuskerk. Zomergem zou een van de oudste parochies zijn in het bisdom Gent, en er zou al in de 9de eeuw een bidplaats gestaan hebben. Omdat het oude kerkarchief verloren ging in 1918 zijn over de oorsprong en de vroegste bouwfases van de huidige kerk weinig tot geen precieze historische gegevens bekend (RYCKAERT 1980: 126-127; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017c). De Sint-Martinuskerk is een hallekerk waarvan de toren zou gebouwd zijn in de 13de-14de eeuw. De middenbeuk die uit Doornikse kalksteen is gebouwd zou dateren in de eerste helft van de

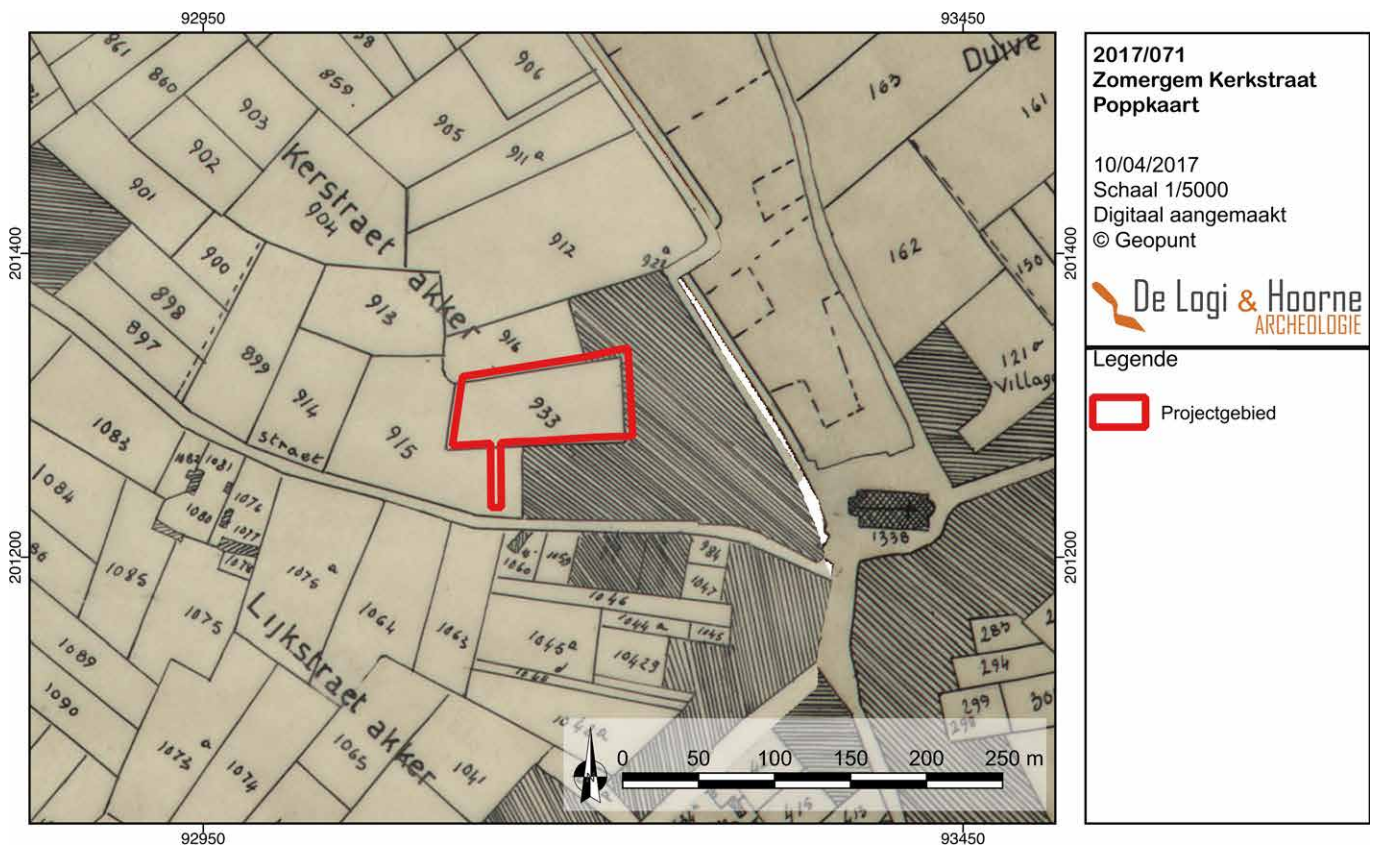
Figuur 7: Het plangebied aangeduid op de kaart van Ferraris, gemaakt in 1777 (@ Geopunt)

Figuur 8: Het plangebied aangeduid op de Atlas der Buurtwegen van rond 1840 (© Geopunt)

Figuur 9: Het plangebied aangeduid op de Poppkaart, die dateert tussen 1842 en 1879 (© Geopunt)

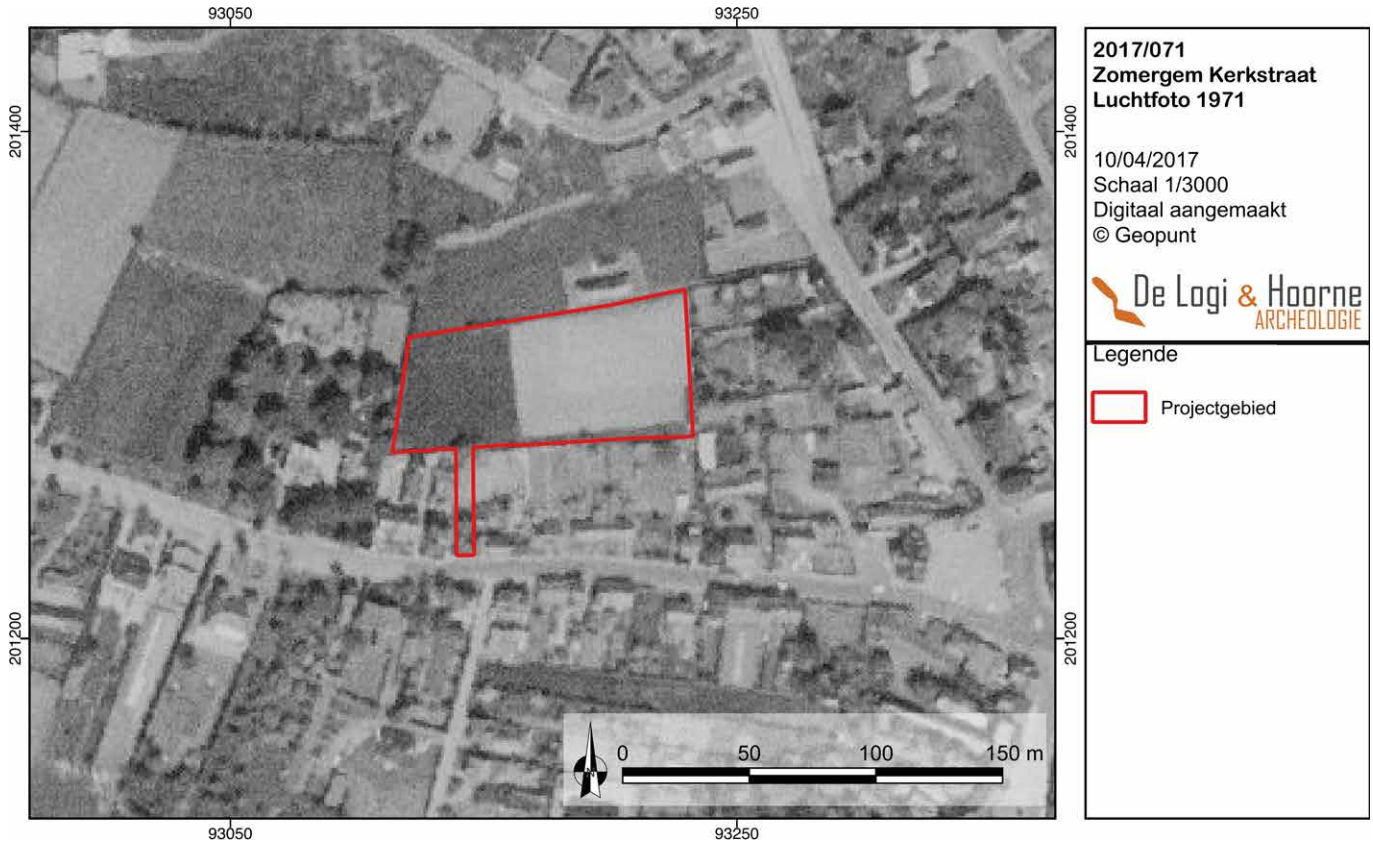

13de eeuw (DHANENS 1949: 44; RYCKAERT 1980: 124; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 36110). Op de kaart van Ferraris (1777) blijkt dat Zomergem zich op een heuvel bevindt ten midden van een agrarisch landschap. De beschermde dorpskom is op deze 18de-eeuwse kaart goed herkenbaar met haar ovaal plein waarop de kerk en het omliggende kerkhof zijn aangeduid. De toenmalige bebouwing was hoofdzakelijk geconcentreerd rond dit plein en de hierop aansluitende wegen, die overeenkomen met de huidige Kleitstraat in het noordwesten, de Luitenant Dobbelaerstraat in het noorden, de Dreef in het oosten, de Dekenijstraat in het zuiden en een zijstraat in het oosten die qua traject niet helemaal overeenstemt met de huidige Kerkstraat. De gronden rondom deze dorpskern zijn in gebruik als tuinen, maar overwegend als landbouwgronden. Het projectgebied zelf bevindt zich op landbouwgrond ten noorden van de Kerkstraat, en is onbebouwd. Ook op de Atlas der Buurtwegen is het plangebied onbebouwd. Het terrein omvat één rechthoekig O-W georiënteerd perceel in het noorden. De zuidelijke helft van het plangebied maakt deel uit van een rechthoekig stuk grond dat aansluit op de Kerkstraat. De grens tussen beide percelen valt samen met de huidige kadastergrenzen binnen het plangebied. Er zijn geen vernoemenswaardige wijzigingen zichtbaar op de iets jongere Popkaart en Topografische kaart Vandermaelen. Het plangebied bevindt zich nabij het toponiem *Kerkstraet Akker*.

Het meer recente bodemgebruik in het projectgebied kan nagegaan worden met luchtfoto's van de voorbije 45 jaar. Op de oudste foto, die dateert van 1971, is het grootste deel van het plangebied in gebruik als akker. Het gebruik van de zuidelijke strook die aansluit op de Kerkstraat is noch op deze luchtfoto, noch op de opname van 1990 duidelijk zichtbaar. Het noordelijk deel van het plangebied ondergaat een wijziging tussen 1971 en 1990: de westelijke helft is volledig met bomen begroeid, terwijl de oostelijke helft meer open is gebleven, maar opgenomen lijkt in een grote tuin die hoort bij een meer oostelijk, langs de Kleitstraat gelegen gebouw. Dit is nog duidelijker zichtbaar op de orthofoto van 2002, waarop ook enkele bijgebouwen aanwezig zijn. Op deze opname is duidelijk dat de zuidelijke strook niet is bebouwd. De luchtfoto's van 2006, 2009, 2012, 2013, 2014 en 2015 vertonen geen veranderingen. In 2016 greep een grote wijziging plaats op het plangebied. De begroeiing en bebouwing werd van het terrein weggenomen en er werd een weg aangelegd die de zuidelijke strook inneemt en het plangebied van zuid naar noord doorkruist om in het noorden in oostelijke richting verder te lopen. Deze ontsluitingsweg maakt deel uit van de huidige verkaveling die de aanleiding van het proefsleuvenonderzoek is.

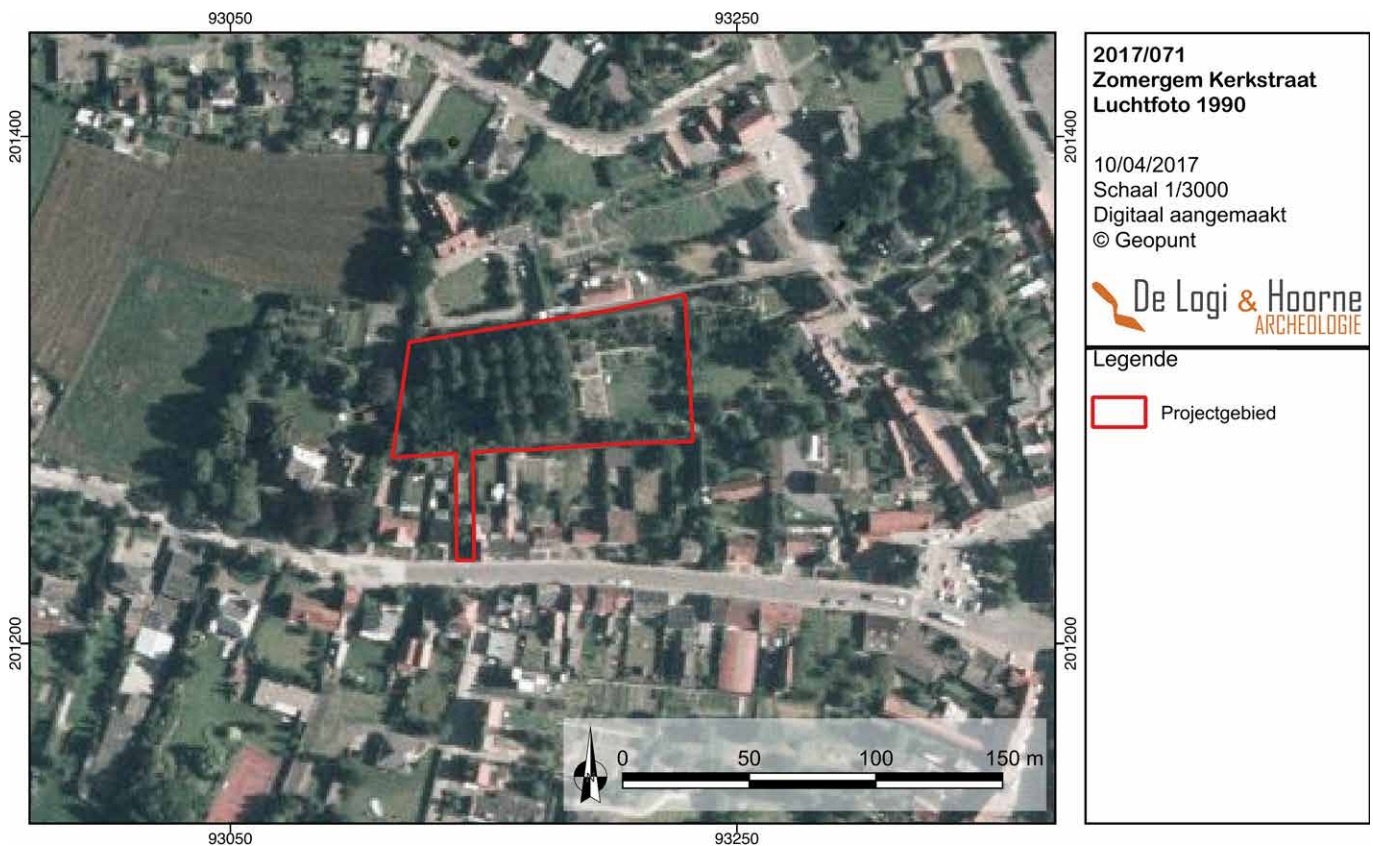
Figuur 10: Het plangebied aangeduid op de Topografische kaart Vandermaelen uit de periode 1846-1854 (© Geopunt)

Figuur 11: Het plangebied aangeduid op een luchtfoto genomen in 1971 (© Geopunt)

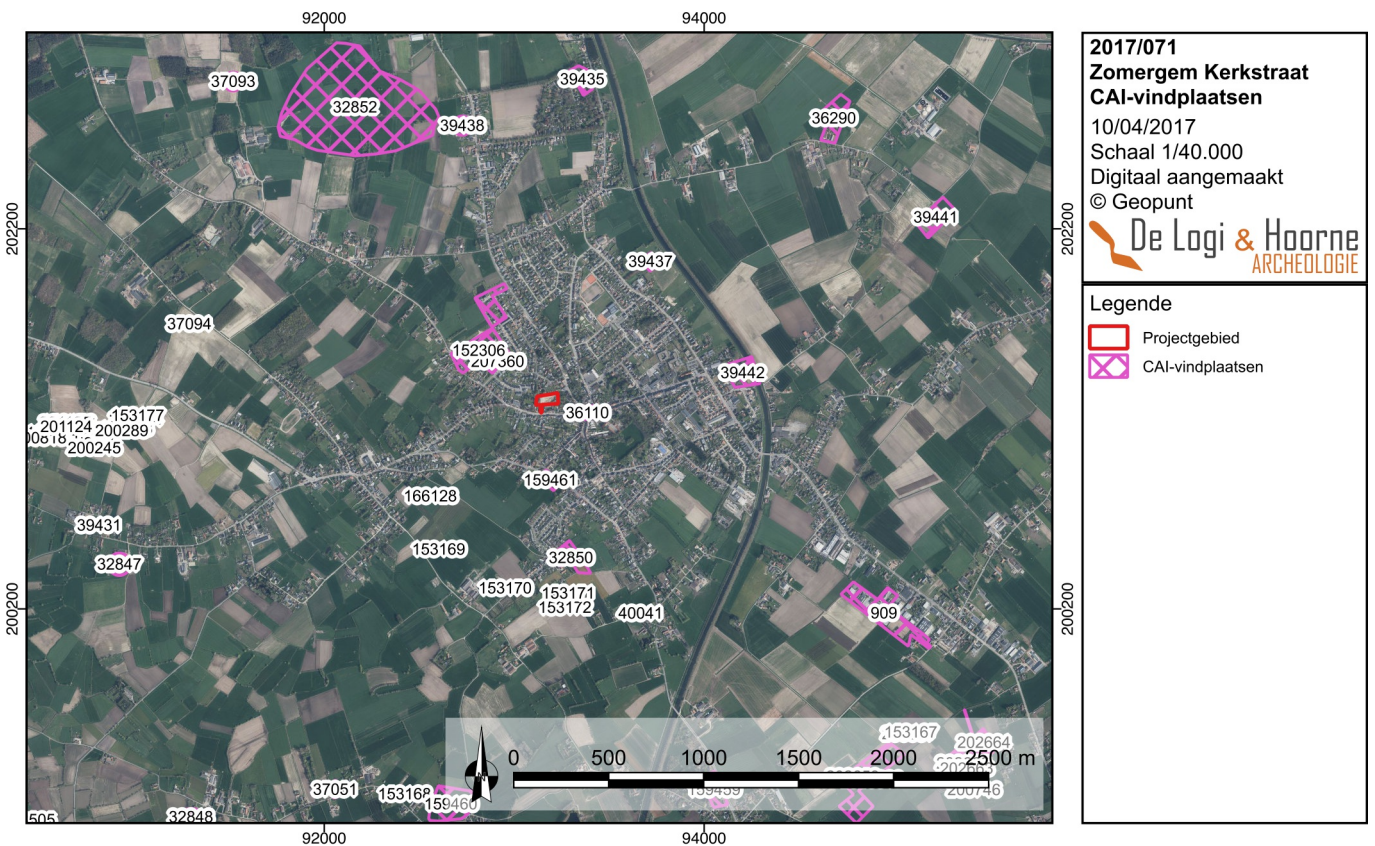
Figuur 12: Het plangebied aangeduid op een orthofoto van 1990 (© Geopunt)

Figuur 13: Het plangebied aangeduid op een luchtfoto genomen in 2002 (© Geopunt)

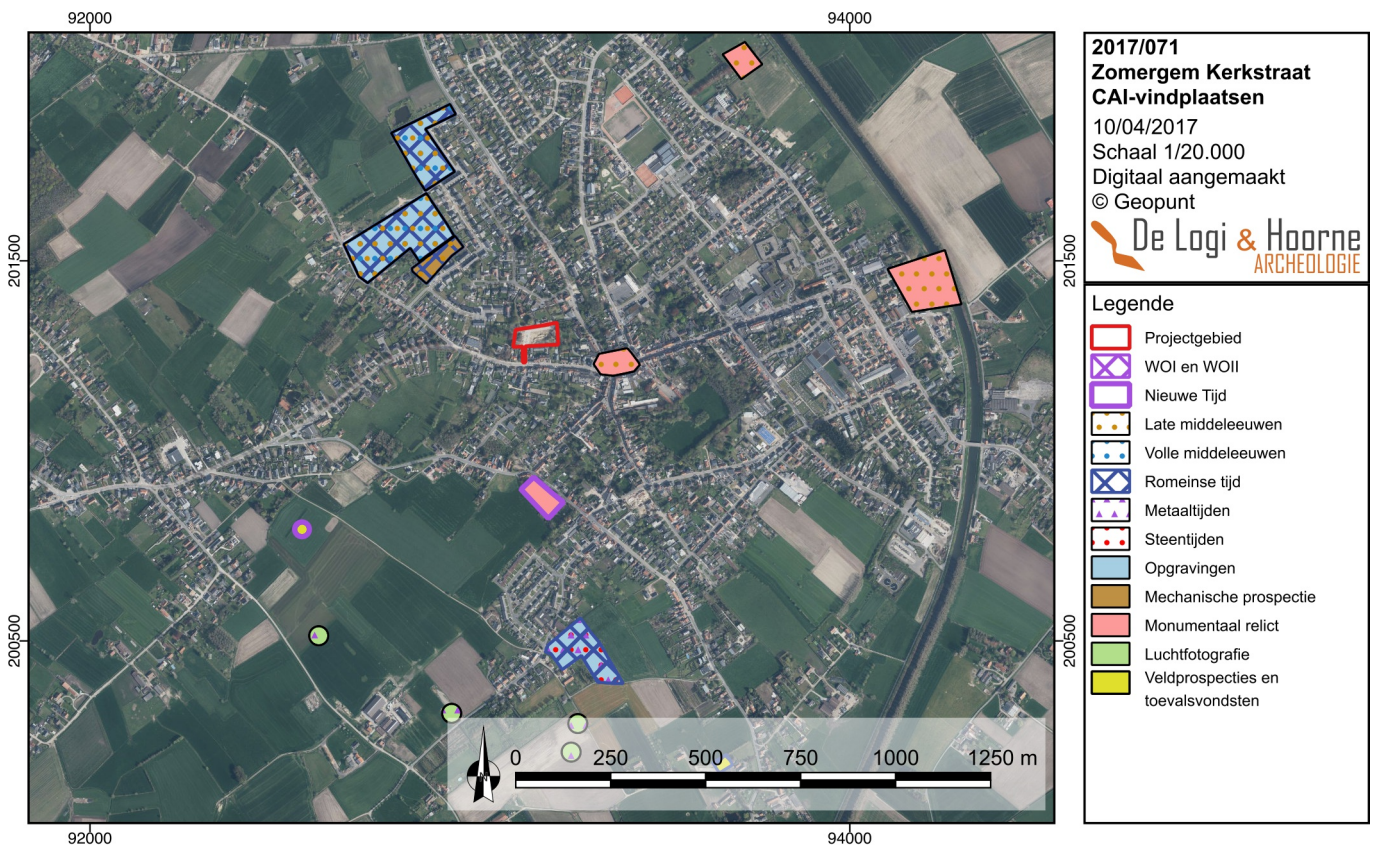
Figuur 14: Het plangebied en de gekende archeologische vindplaatsen aangeduid op de orthofoto van 2016 (© Geopunt)

Binnen het projectgebied aan de Kerkstraat werden voor dit proefsleuvenonderzoek nog geen archeologische vaststellingen gedaan. In de nabije omgeving zijn echter wel een aantal archeologische sites gekend. In de zone op 250 tot 610m ten noordwesten van het plangebied gebeurden de voorbije jaren twee archeologische onderzoeken. Het dichtst gelegen project is een proefsleuvenonderzoek dat in 2014 naar aanleiding van de bouw van een woonverkaveling werd uitgevoerd. Dit project, Zomergem - Geetdam, leverde naast enkele ongedateerde kuilen, mogelijk Romeinse paalsporen en percelingsgreppels uit de late middeleeuwen — eerste tot derde kwart 13de eeuw — op (REYNS & DIERCKX 2014; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 207360). Iets noordwestelijker werden aan Rijvers in 2010 een proefsleuvenonderzoek en in 2011 een opgraving uitgevoerd. Naast een vuurstenen klingfragment werden de sporen van een Romeinse, een volmiddeleeuwse en een laatmiddeleeuwse occupatie vastgesteld. De Romeinse nederzetting omvatte twee hoofdgebouwen, waarvan één eenschepig van opbouw, twee spiekers, een poel, greppels en twee palenrijen die parallel aan een greppel verliepen. Uit de volle middeleeuwen stammen een drieschepig hoofdgebouw met afgeronde uiteinden en greppels. Een vondstenconcentratie hoofdzakelijk samengesteld uit stukken van kogelpotten dateert vermoedelijk tussen de 12de en de 13de eeuw. Greppels, spitsporen, een kuil en een poel dateren op basis van het aardewerk in de late middeleeuwen (REYNS & BRUGGEMAN 2011; BRUGGEMAN *et al.* 2012; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 152306).

Op een terrein van ongeveer 2ha groot aan het toponiem Molenhof te Zomergemboven hadden een veldprospectie en mogelijk ook een archeologisch terreinonderzoek plaats in 1994. Het terrein ligt op ongeveer 715m ten zuiden van het plangebied. Op een kleiopduiking op de cuesta Oedelem-Zomergem werd een vondstenconcentratie met lithisch materiaal aangetroffen. Een mogelijke secundaire depositie van handgevormd aardewerk uit de vroeg La Tène kan wijzen op gelijktijdige bewoning in de omgeving. De scherven zijn afkomstig van minstens drie recipiënten: twee komvormige en één *situlavormig* exemplaar. Daarnaast werden hier de sporen van een groot houten gebouw uit de tweede helft van de 2de tot het begin van de 3de eeuw n.Chr. onderzocht. Uit dezelfde periode stammen kleiwinningsputten en een grote hoeveelheid dakpanfragmenten waaronder ook heel wat misbaksels. Mogelijk werd hier een artisanale site aangesneden waar klei werd verwerkt en dakpannen werden geproduceerd. De

Figuur 15: Het plangebied en de gekende archeologische vindplaatsen aangeduid op de orthofoto van 2016 (@ Geopunt)

vondsten die in verband staan met de midden-Romeinse occupatie beslaan handgevormd en licht gedraaid aardewerk (DE CLERCQ & THOEN 1995; DE CLERCQ & THOEN 1996: 15; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 32850). Het toponiem Zomergemboven wordt door Gysselinck verklaart wegens de ligging op de steilste helling van de heuvel waarop het dorp Zomergem zich bevindt (GYSSELINCK 1956: 14).

In 2000 werd na een werfcontrole aan de Bauwerwaan, ongeveer 2km ten westnoordwesten van het plangebied, een opgraving uitgevoerd. Er werden kuilen, paalsporen en een lineair spoor gevonden waarin 60.000 scherven van lokaal vervaardigd reducerend gebakken aardewerk — waaronder kogelpotten, tuitpotten en braadpannen — werden gevonden. Een klokvormige kuil bevatte eveneens een grote hoeveelheid scherven, maar ook as en houtskool. De sporen worden geïnterpreteerd als de restanten van een volmiddeleeuwse ambachtelijke zone waar aan kleiwinning en pottenbakken werd gedaan (DE CLERCQ et al. 2001; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 37094).

Op 2km ten zuidoosten van het plangebied had in 2005 naar aanleiding van een verkavelingsproject een proefsleuvenonderzoek plaats te Mispelaere. Verspreid over het terrein werden zes, mogelijk zeven, Romeinse brandrestengraven aangetroffen (CHERRETTÉ *et al.* 2006; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 909).

Ongeveer 720m ten zuidwesten van het projectgebied werden te Zomergem - Hogenbrand bij metaaldetectie verschillende militaire vondsten gedaan. De oudste vondst is een sluiting van een 16de-eeuwse patroongordel. Uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog dateren verschillende kogels, een Canadese tankgranaat, vijf Duitse gifgasbommen, twee springgranaten en schrapnel gevonden (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 166128). Aan Durmestraat 55, op zo'n 1,2km ten zuidzuidoosten van het plangebied, werd een as of *dupondius* van Faustina I gevonden. Deze losse vondst zou geslagen zijn na 141 n.Chr. (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 40041). Aan de Steenberg te Ronsele, op ongeveer 1,5km ten noordwesten van het plangebied, bevindt zich een zone waar naast silex artefacten ook aardewerk — onder andere urnen — uit de Romeinse tijd zou gevonden zijn (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 32852). Het toponiem Steenberg zou verwijzen naar de keiachtige ondergrond op deze plek. Ronsele zou afstammen van *rhunthizlauh* wat zoveel betekent als runderbos. De naam wordt vermeld vanaf het begin van de 12de eeuw (GYSSELINCK 1956: 14-15; DEBRABANDERE *et al.* 2010: 214).

In een zone ongeveer 800 tot 900m ten zuidwesten van het plangebied werden met luchtfotografische prospectie vier circulaire sporen waargenomen die wellicht wijzen op de aanwezigheid van kringgreppels uit de metaaltijden. Mogelijk mogen de structuren als één grafveld gezien worden, dat gelegen is op een droge zandrug op de helling van de cuesta. Op 2km ten zuidwesten van het plangebied werd te Zomergem - Schipdonk een gelijkaardige circulaire structuur met luchtfotografie opgemerkt (AMPE *et al.* 1995: 81-83; CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummers 153168, 153169, 153170, 153171 & 153172).

Op 400m ten zuiden van het plangebied is op de kaart van Ferraris de tweeledige site met walgracht Ter Walle zichtbaar. Mogelijk gaat deze site in oorsprong terug tot de late middeleeuwen (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 159461). Aan het Beukenpark ongeveer 900m ten oosten van het projectgebied, kan op de Ferrariskaart een site met walgracht herkend worden die mogelijk tot de late middeleeuwen terug gaat (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 39442). Ongeveer 820m ten noordoosten van het plangebied is op de Ferrariskaart ter hoogte van de Azaleastraat en het toponiem Boer een site met walgracht, vermoedelijk laatmiddeleeuws van oorsprong, zichtbaar (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 39437). Aan de Ronselestraat — op circa 1,4km ten noordnoordwesten van het plangebied — bevond zich vermoedelijk vanaf de tweede helft van de 16de eeuw een houten windmolen die in 1914 gesloopt werd (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 39438). Iets verderop te Ronsele, ongeveer 1,6km ten noorden van het terrein aan de Kerkstraat, is op de Ferrariskaart een versterkt kasteel met walgracht zichtbaar. Deze site is gekend als het Kasteel van Wetteren of van Ronsele (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 39435). Aan de Raymond Leerstraat in Ronsele — ongeveer 2km ten noorden van het plangebied — staat op de kaart van Ferraris

een site met walgracht aangegeven die vermoedelijk teruggaat tot de late middeleeuwen en nu slechts nog zichtbaar is als antropogeen reliëfverschil (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummer 39434). Op 2km ten noordoosten van het plangebied staan langs de Meirlarestraat twee sites met walgracht op de Ferrariskaart. Het zou om de oudste pachthoeves uit de streek gaan, die teruggaan tot de 13de-14de eeuw. Het betreft het Goed te Meirlare en het Schaubroekgoed. De laatste was het centrum van de heerlijkheid van Schaubroek en lag vlakbij een windmolen en een motte met de naam het casteelken (CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS, inventarisnummers 36290 & 39441).

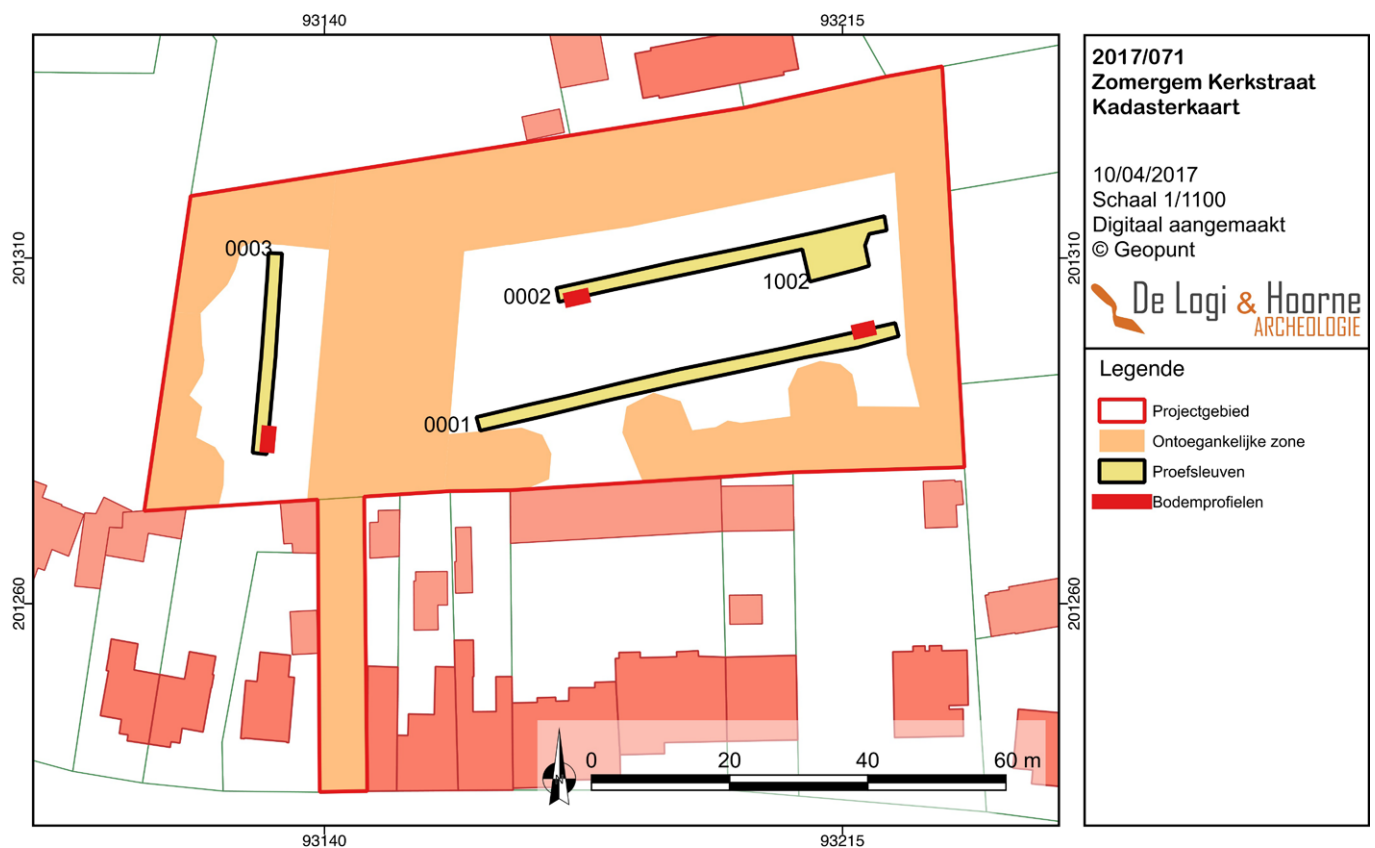
5. Tijds kader

Het proefsleuvenonderzoek aan de Kerkstraat in Zomergem werd uitgevoerd op 7 april 2017. Het archeologisch team bestond uit projectleider Adelheid De Logi en assistent-archeoloog Frederik De Kreyger. In de voormiddag werden op het terrein drie proefsleuven en een kijkvenster gegraven. De uitgegraven sleuven en het kijkvenster werden diezelfde dag terug gedicht. Aansluitend op het veldwerk had de verwerking van de resultaten plaats. Het eindverslag van de prospectie werd afgewerkt op 18 november 2017.

6. Methodologie

Het proefsleuvenonderzoek aan de Kerkstraat moet uitwijzen of op het projectgebied archeologische sporen aanwezig zijn, en of deze een vervolgonderzoek vereisen. De resultaten van de prospectie moeten toelaten een goed onderbouwd advies te geven betreffende een eventuele opgraving of vrijgave van de gronden. Hiertoe worden bij een proefsleuvenonderzoek op een regelmatige tussenafstand van maximaal 15m as op as parallelle sleuven gegraven. Op deze wijze wordt ernaar gestreefd om minstens 10% van de totale oppervlakte aan de prospectie te onderwerpen. Bijkomend moet 2,5% van de terreinoppervlakte afgegraven worden door middel van kijkvensters of extra sleuven om de afbakening van zones met sporen en de betekenis van de aangetroffen sporen te verduidelijken.

Figuur 16: Het plangebied, de ontoegankelijke zones, proefsleuven, het kijkvenster en de bodemprofielen op de kadasterkaart (@ Geopunt)

Het projectgebied heeft een totale oppervlakte van 6055m², een groot deel van het terrein was echter niet toegankelijk voor de prospectie. Zo was de nieuwe ontsluitingsweg met riolering, huisaansluitingen, een aanpalende gracht en parkeerplaatsen reeds aangelegd. Deze aanwezige infrastructuur nam 2215m² in beslag. Langs de zuidelijke, oostelijke, westelijke en noordwestelijke zijden van het terrein zijn bomen aanwezig die in de nieuwe ontwikkeling behouden moeten worden. Binnen de zones van de projectie van de kruinen kon, om de boomwortels te vrijwaren, geen onderzoek plaats hebben. Hierdoor bleek een bijkomende oppervlakte van 1322,5m² ontoegankelijk voor het onderzoek. In totaal bleek bijgevolg slechts 2517,6m² toegankelijk voor het proefsleuvenproject.

Er werden drie proefsleuven aangelegd op het terrein aan de Kerkstraat. De inplanting van deze proefsleuven wijkt af van de gangbare configuratie waarbij parallelle sleuven met een tussenafstand van 15m as op as worden gegraven. In de zone ten westen van de ontsluitingsweg kon slechts één proefsleuf (sleuf 0003) met een N-Z oriëntatie gepland worden. Op de grond ten oosten van de weg werden twee parallelle sleuven (sleuven 0001 en 0002) met een ONO-WZW traject en een tussenafstand van 15m as op as gegraven. Op vraag van de opdrachtgever werden deze twee sleuven zodanig ingeplant dat ze de bouwzone van loten 3 en 4 vermeden. Met deze drie proefsleuven werd 286,2m² vrijgelegd. Dit komt overeen met 4,7% van de totale oppervlakte van het plangebied en 11,4% van de toegankelijke oppervlakte van het terrein. Tegen de zuidoostelijke zijde van proefsleuf 0002 werd een kijkvenster (1002) van 42,6m² aangelegd. Dit brengt de onderzochte oppervlakte op 5,4% van de totale oppervlakte en 13,1% van de toegankelijke zone. Bij gebrek aan archeologisch relevante sporen in de proefsleuven werd ervoor gekozen het kijkvenster op deze plaats aan te leggen omdat in deze zone (nog) geen recente verstoringen aangesneden waren, waardoor de kans op bewaarde archeologische sporen hier iets hoger lag dan nabij proefsleuf 0001. Bovendien was het gezien de reeds aanwezige huisaansluitingen en nutsleidingen langs de ontsluitingsweg en de te behouden bomen rondom sleuf 0003 niet te verkiezen de kans te lopen deze te beschadigen met de aanleg van een kijkvenster.

De aanleg van proefsleuven en kijkvenster gebeurde met een rupskraan van 18ton voorzien van een tandenloze graafbak van 2m breed. Onder begeleiding van de archeologen werden de bovenste pakketten van de bodem weggegraven tot op het archeologisch niveau. Het archeologisch niveau is de diepte waarop archeologische sporen zichtbaar worden ten opzichte

Figuur 17: Overzichtfoto vanuit het westen met zicht op het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek in Zomergem

van de ongestoorde moederbodem. In iedere sleuf werd één bodemprofiel gemaakt. Hiervoor werd de bodem plaatselijk verder verdiept om inzicht te krijgen in de bodemopbouw van het terrein. De verkregen profielen werden uitgebreid geregistreerd. Aangekomen sporen werden opgeschaafd, ingekrast, gefotografeerd, beschreven in een digitale sporenlijst en opgemeten met een GPS-toestel. De sporen kregen een uniek nummer dat is samengesteld uit het nummer van het kijkvenster (0 tot en met 1) gevolgd door het sleufnummer (001 tot en met 003) en een spoornummer oplopend per sleuf (01, 02,...). Behalve de sporen werden ook de contouren van de sleuven en kijkvenster, de hoogtes van het archeologisch vlak en het maaiveld, en de locatie en diepte van de profielputten met een GPS-toestel ingemeten. Vondsten werden in grijpzakjes voorzien van de projectcode (ZOM-KER-17) en het spoornummer verzameld. Gezien geen relevante archeologische of onduidelijke sporen zijn aangesneden, werden tijdens het veldwerk geen doorsnedes gemaakt. Er werden overzichtsfoto's vanuit de sleuven gemaakt. Aan het eind van het veldwerk werden bovendien overzichtsfoto's van op grotere hoogte genomen. Tenslotte werden de sleuven en sporen op metalen objecten gescand met een metaaldetector.

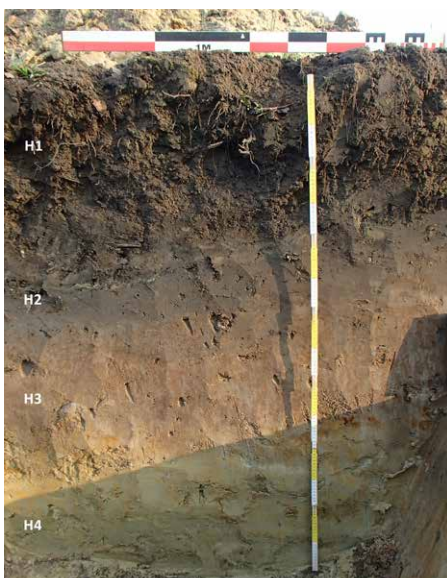
De verwerking van het project omvatte verschillende aspecten. Zo werden alle vondsten gewassen. Daarna werden ze gedroogd en indien nodig verder gereinigd. Alle vondstensembles werden gefotografeerd, gedetermineerd en beschreven in een database, en voorzien van een vondstenkaartje. De sporenlijst in de database werd waar nodig aangevuld, en een sleuvenlijst werd opgesteld. De veldopmetingen werden verwerkt tot een georeferencieerd grondplan, dat verder werd bewerkt in QGIS. Alle foto's werden geordend en benoemd, en per sleuf werd een Harrismatrix opgesteld. Daarna konden alle gegevens verwerkt worden in dit rapport. In een laatste fase werd het rapport gedrukt en de digitale bijlage aangemaakt. Het analoge en digitaal archief wordt bewaard bij De Logi & Hoorne.

7. Resultaten

7.1. Bodemkunde en natuurlijke sporen

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden drie bodemprofielen gemaakt. De twee meest oostelijke profielen zijn vergelijkbaar. WP0001BP01 en WP0002BP01 tonen vier pakketten. Bovenaan de profielen bevindt zich een bouwvoor met een dikte van circa 0,25m (H1). Hieronder zit een pakket van versmeten grond vermengd met kleine stukjes bouwpuin en andere fragmenten van recente materialen (H2). Deze laag haalt een diepte van 0,6 tot 0,85m onder het huidige maaiveld, en is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan de rooi- en wegeniswerken die in 2016 op het terrein plaats hadden. De grens tussen H2 en de daaronderliggende laag H3 is vrij scherp. H3 is een B horizont bestaande uit lichtbruin tot lichtgrijs lemig zand en heeft een dikte van ongeveer 0,35m. Onder dit pakket, vanaf een diepte van ongeveer 1 à 1,1m, werd lichtgeel tot beige klei aangesneden.

Figuur 18: Profiel WP0001BP01

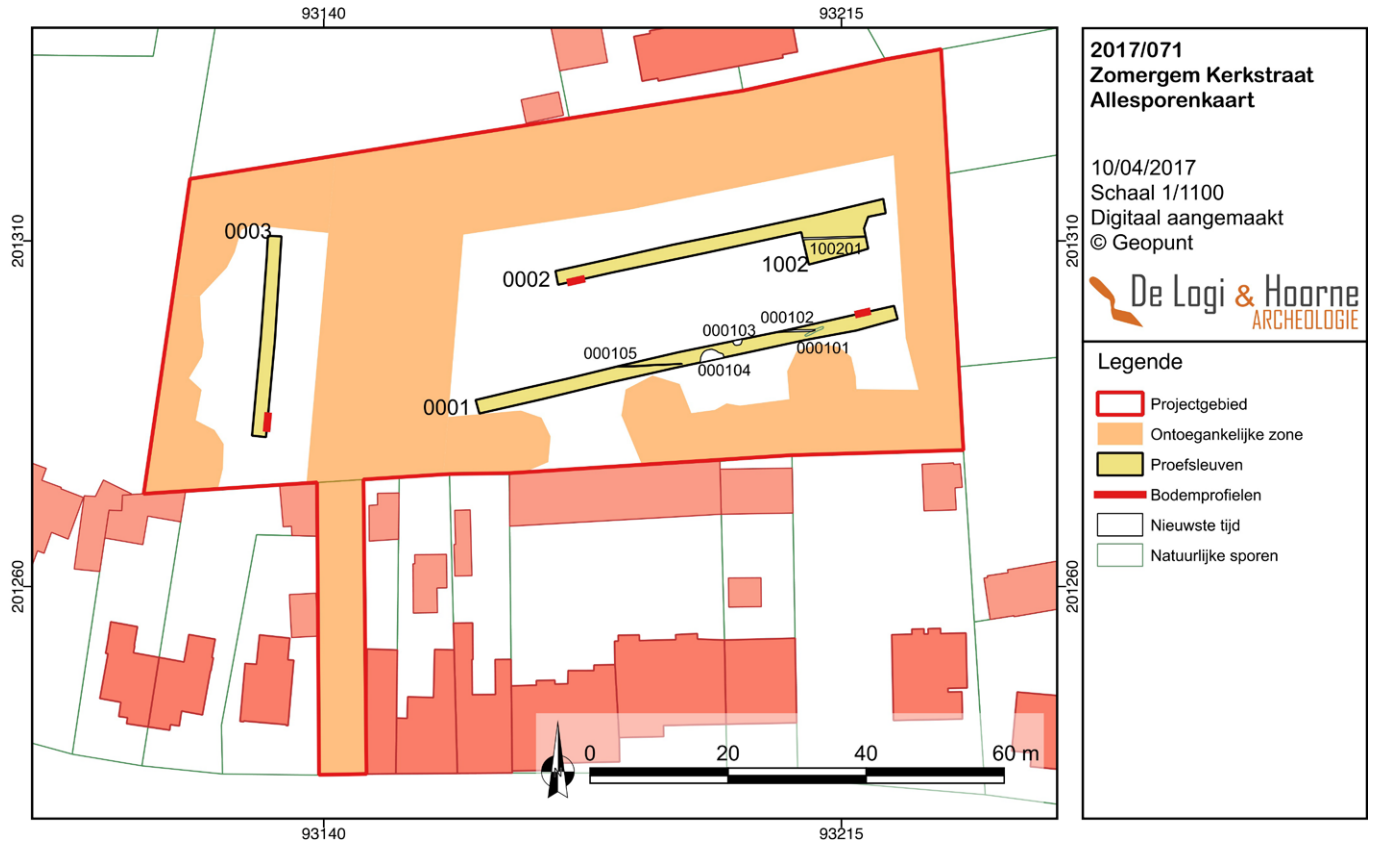

Figuur 19: Bodemprofiel WP0003BP01

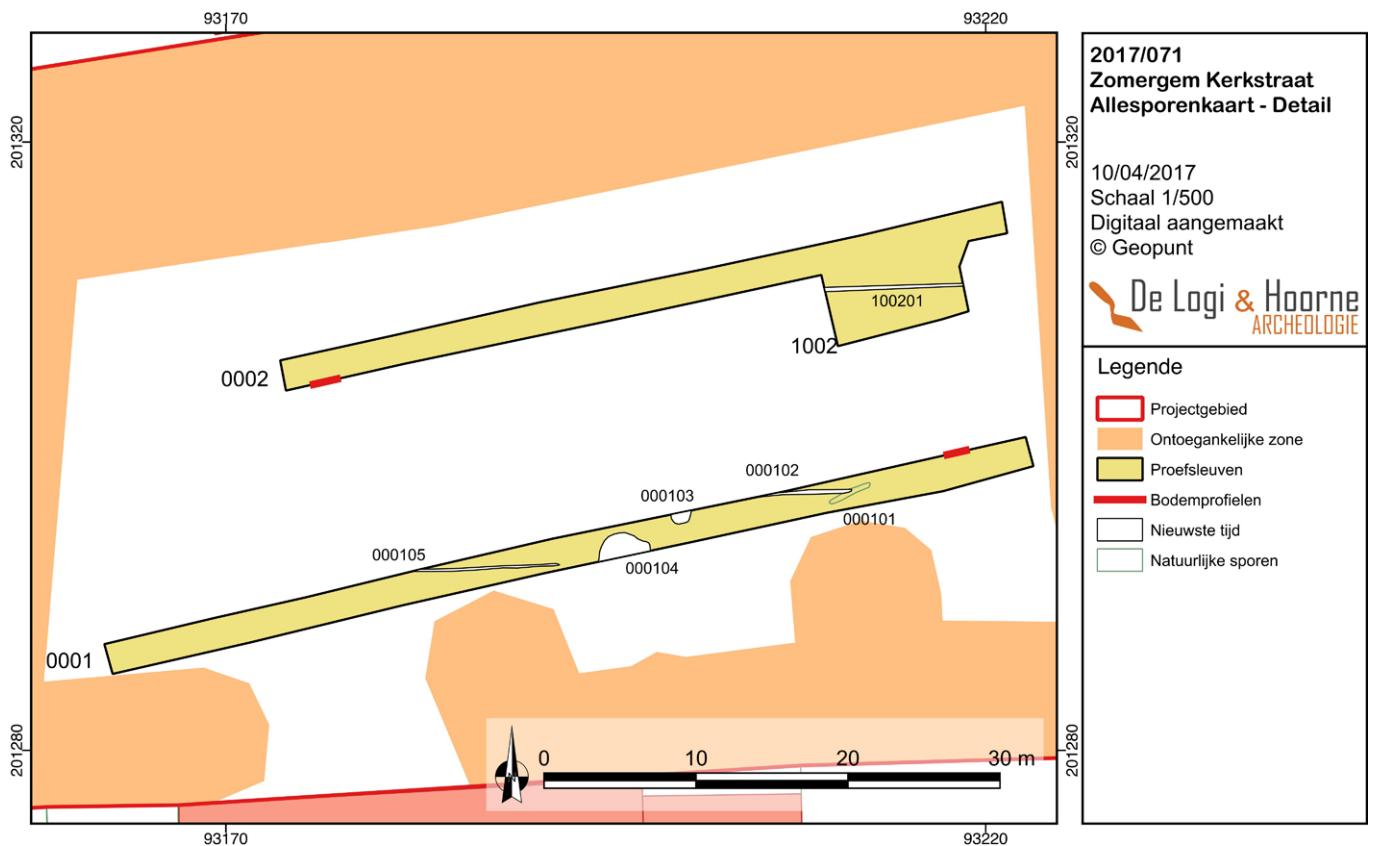
Figuur 20: Boomwortels in sleuf 0003

Figuur 21: Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek in Zomergem Kerkstraat geprojecteerd op de kadasterkaart (© Geopunt)

Figuur 22: Detail van het oostelijk deel van de allesporenkaart (© Geopunt)

Het huidige maaiveld is sterk antropogeen beïnvloed door de recente rooi- en wegeniswerken die binnen het plangebied plaats hadden. Zoals het terrein er voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek bij lag bevond het hoogste punt zich op 25,5m TAW in de noordwestelijke hoek. Van hieruit helde het plangebied licht af in zuidoostelijke richting. Het laagste punt bevindt zich in de zuidoostelijke hoek op een hoogte van 24,6m TAW. Dit reliëf stemt grosso modo overeen met wat op basis van het digitaal hoogtemodel verwacht werd (zie "3. Geografische en bodemkundige situering") en wordt ook weerspiegeld in de hoogtes van het archeologisch niveau dat zich op gemiddeld 0,8m diepte bevindt en vanuit het noordwesten (24,75m TAW) afhelt naar het zuidoosten (23,8m TAW).

Het bodemprofiel in proefsleuf 0003 heeft een andere opbouw en bestaat slechts uit twee pakketten. Bovenaan het profiel is een bouwvoor van ongeveer 0,55m dikte aanwezig. Hieronder werd een grindlaag bestaande uit groengrijze tot roestkleurige klei en silexkeien aangesneden die minstens tot het einde van het bodemprofiel, op 1,4m diepte, doorliep.

Er werden slechts enkele sporen van natuurlijke oorsprong in de proefsleuven aangetroffen. Het gaat hoofdzakelijk om mollengangen en plaatselijk wortelpartijen van de recent gerooide bomen.

7.2. Antropogene sporen

Sporen van de mens in het verleden zijn eveneens erg beperkt aanwezig, en werden enkel vastgesteld in proefsleuf 0001 en kijkvenster 1002. Het gaat om drie O-W lopende greppels en twee kuilen. Centraal in sleuf 0001 werden vier antropogene sporen aangesneden. Zowel het meest oostelijke (000102) als het meest westelijke spoor (000105) is een O-W lopende greppel waarin nog een drainagebuis stak. De sporen hebben een donkergrijze heterogene vulling met een scherpe aflijning. Spoor 000102 is 6,4m lang en 0,27m breed, greppel 000105 werd vastgesteld over een afstand van 9,7m en was nog 0,18m breed. Beide sporen dateren met zekerheid in de nieuwste tijd. Tussen beide greppels liggen twee kuilen die door de sleufrand werden gesneden. Het meest oostelijke spoor (000103) is het kleinst en meet 1,38 op minstens 0,75m. Het spoor is vermoedelijk ovaal van vorm, is ONO-WZW geïoriënteerd, en heeft een lichtgrijze tot beige homogene vulling van versmeten moederbodem en een scherpe aflijning. Ongeveer 2m ten westen van deze kuil ligt een groter exemplaar (000104). Dit ONO-WZW, min of meer ovaal spoor heeft eveneens een scherpe aflijning en bevat een heterogene vulling van versmeten moederbodem en stukken baksteen. Kuil 000104 is 3,47 op minstens 1,54m groot. Beide kuilen kunnen op basis van de kleur, textuur en aflijning van hun vulling in de nieuwste tijd geplaatst worden. Hoogstwaarschijnlijk staan ze in verband met de recente rooi- en bouwwerken op het plangebied. Een laatste antropogeen spoor (100201) bevindt zich in kijkvenster 1002. Het gaat opnieuw om een O-W lopende greppel waarin een drainagebuis aanwezig was. Het spoor had een donkergrijze heterogene vulling, werd over een afstand van 9,2m vastgesteld en had een breedte van maximaal 0,3m.

Figuur 23: Natuurlijk spoor 000101 en recente greppel 000102

Figuur 24: Recente greppel 000105 in het vlak

8. Conclusies en aanbevelingen

Begin april 2017 werd op een terrein van 6055m² aan de Kerkstraat en Ter Straten in Zomergem een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Op dit terrein wordt in de nabije toekomst een woonverkaveling gerealiseerd. Omdat deze plannen een bedreiging vormen voor eventueel in de bodem aanwezige archeologische restanten, adviseerde het agentschap Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek voorafgaand aan de bouwwerken. Dit onderzoek moest aantonen of op het projectgebied archeologische sites aanwezig zijn, en of deze met een vervolgonderzoek nader bestudeerd moeten worden. De ontsluitingsweg, aangrenzende gracht en parkeerplaatsen van de verkaveling werden reeds in 2016 aangelegd, en waren bijgevolg niet toegankelijk voor onderzoek. Langs de grenzen van het projectgebied stonden verschillende bomen die in het ontwerp behouden worden. Hierdoor was slechts 2517,6m² toegankelijk voor het archeologisch vooronderzoek. Met drie proefsleuven en een kijkvenster werd 5,4% van de totale oppervlakte, of 13,1% van de toegankelijke oppervlakte van het plangebied geëvalueerd.

Figuur 25: Kuil 000103 in sleuf 0001

Figuur 26: Recente vergraving 000104 in het vlak

Figuur 27: Zicht op kijkvenster 1002 en de recente greppel 100201

Enkel in het zuidoosten van het plangebied werden antropogene sporen aangetroffen. Het betreft drie drainagegreppels en twee kuilen. Al deze sporen zijn recent van datering. Er werden bijgevolg geen indicaties aangetroffen voor de aanwezigheid van één of meer archeologische vindplaatsen op het plangebied. De potentiële kenniswinst die met een archeologisch vervolgonderzoek op dit terrein kan geboekt worden lijkt op basis van dit onderzoek zeer klein. Op basis van deze resultaten wordt geen verder archeologisch onderzoek binnen het projectgebied te Zomergem aanbevolen.

Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017a. Zomergem, *Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121328> (geraadpleegd op 16 januari 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017b. Dorpskom Zomergem, *Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301511> (geraadpleegd op 16 januari 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017c. Parochiekerk Sint-Martinus, *Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/33681> (geraadpleegd op 16 januari 2017).

AMPE C., BOURGEOIS J., FOCKEDEY L., LANGOHR R., MEGANCK M. & SEMEY J., 1995. Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen I. *Archeologische Inventaris Vlaanderen*, Buitengewone reeks nr. 4, Gent.

BOGEMANS F., 2005. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 30/38 – Geraardsbergen-Ath*, Brussel.

BORREMANS M., 2015. Cenozoïcum: het Quartair. In: BORREMANS M. (red.), *Geologie van Vlaanderen*, Gent: 189-258.

BRUGGEMAN J., DERIEUW M. & REYNS N., 2012. *Archeologisch opgraving Zomergem - Rijvers*. Rapporten All-Archeo bvba 028, Bornem.

CHERRETTÉ B., MORTIER S., BAUTERS L., DE CLERCQ W. & ANGENON J., 2006. Zomergem. Romeinse brandrestengraven op de KMO-zone Zomergem-Mispelaere. *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2005*: 195-196.

DEBRABANDERE F., DEVOS M., KEMPENEERS P., MENNEN V., RYCKEBOER H. & VAN OSTA W., 2010. *De Vlaamse gemeentenamen. Verklarend Woordenboek*, Leuven.

DE CLERCQ W., DE GROOTE K., MOENS J. & MORTIER S., 2001. Zomergem. Bauwerwaan: sporen van 12de-eeuwse kleiwinning en pottenbakkersactiviteit. *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2000*: 192-195.

DE CLERCQ W. & THOEN H., 1995. IJzertijdvondsten te Zomergemboven (gem. Zomergem, O.-VI.). *Lunula Archaeologia protohistorica III*: 73-76.

DE CLERCQ W. & THOEN H., 1996. Onderzoek naar de Gallo-Romeinse aanwezigheid in het Meetjesland (O.-VI.). Methodologie en eerste resultaten van een multidisciplinair prospectieonderzoek. *Romeinendag 13 maart 1996*: 12-16.

DE MOOR G. & VAN DE VELDE D. 1994. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 13 - Brugge*, Brussel.

DHANENS E., 1949. De kerkjes van het Meetjesland. *Appeltjes van het Meetjesland 1*: 43-48.

GYSSELINCK M., 1956. Zomergems oudste namen. *Appeltjes van het Meetjesland 7*: 13-18.

JACOBS P., 2015. Het midden-Eoceen en laat-Eoceen. In: BORREMANS M. (red.), *Geologie van Vlaanderen*, Gent: 136-146.

REYNS N. & BRUGGEMAN J., 2011. *Archeologisch vooronderzoek Zomergem - Rijvers*. Rapporten All-Archeo bvba 021, Bornem.

REYNS N. & DIERCKX L., 2014. *Archeologisch vooronderzoek Zomergem - Geetdam*. Rapporten All-Archeo bvba 209, Bornem.

RYCKAERT M., 1980. De Sint-Martinuskerk van Zomergem. *Appeltjes van het Meetjesland* 31: 124-187.

Sporenlijst
ZOM-KER-17 profielexeun

Sporennr.	LV	Werkput	Vlak	Sector	Vak	TAW	Aflijning	Vorm	Datum	Lengte	Breedte	Diepte	Oriëntatie	Coupevorm	Spoorassociatie	Jonger dan	Ouder dan	Gelijkijdig met	Spooronderdelen	Kleur	Inclusies	Coupees + coördinaten	Kaartwijspit	opmerkingen	datering	subdatering	Interpretatie	
000101	☐	001	1	/	/				7/04/2017																		Natuurlijk	
000102	☐	001	1	/	/		duidelijk	Lineair	7/04/2017	6,4	0,27		O-W						L.1 - ho./he.:Homogeen - textuur:Lemig zand - bio.:10%	L.1: Donkergrijs Grijs	- - -					Recent		Greppel
000103	☐	001	1	/	/		duidelijk	Circulair	7/04/2017	1,38	0,75		ONO-WZW						000103.L.1 - ho./he.:Heterogeen - textuur:Lemig zand - bio.:20%	000103.L.1: Lichtgrijs Grijs Beige	- - -					Recent		Kuil
000104	☐	001	1	/	/		duidelijk	Onregelmatig	7/04/2017	3,47	1,54		ONO-WZW						000104.L.1 - ho./he.:Heterogeen - textuur:Lemig zand - bio.:10%	000104.L.1: Lichtbeige Lichtbruin00104.L.1 - Baksteen - 10% - groter dan 20mm Beige Lichtgrijs	- - -				Recent		Kuil	
000105	☐	001	1	/	/		duidelijk	Lineair	7/04/2017	9,71	0,18		O-W						000105.L.1 - ho./he.:Homogeen - textuur:Lemig zand - bio.:10%	000105.L.1: Donkergrijs Grijs	- - -						Greppel	
100201	☐	002	1	/	/		duidelijk	Lineair	10/04/2017	9,2	0,3		O-W						100201.L.1 - ho./he.:Heterogeen - textuur:Lemig zand - bio.:10%	100201.L.1: Donkergrijs	- - -					Recent		Greppel